

versenyeken, hogy megilleti a Kántust a Gárdonyi Zoltán kéziratár és hagyatékok őrzésének joga, valamint a Kántus teremtette zenei színvonal miatt válhatott évtizedekre otthonává a magyar református kántorképzés ügyének a Kollégium ősi épülete, újabban pedig a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Debreceni Konzervatóriuma karvezető diplomásainak gyakorlóterévé lettek a Kántus próbái és előadásai.

A Kántus célkitűzései között központi jelentőségű lett az elmúlt időszakban a Kárpát-medence magyarságának zenei lelkigondozása. A zenei anyanyelvűség hangzóvá tételét a falusi gyülekezetek templomaitól a koncertpódiumokig egyformán magas művészi töltéssel képviseli a Kollégiumi Kántus. A református gyülekezetekhez fűződő szoros kapcsolatok következtében a Kántus méltán vált fogalomná a hazai reformátusság és a határokon túli magyarság szemében. Az énekkar a magyar protestáns egyházzene „nagyköveteként” fontos missziót vállal fel, bárhol is jár a világon, Erdélytől Amerikán át Japánig.

1998. augusztus 31. és szeptember 5. között rendezték meg a Nemzetközi Zenetudományi Társaság Cantus Planus munkacsoportjának 9. találkozóját Esztergomban és Visegrádon. A megnyitó ünnepségen augusztus 31-én Dobszay László, a Liszt Ferenc Zeneakadémia egyházzenei tanszékének vezetője, a Magyar Egyházzenei Társaság elnöke, Paskai László bíboros, prímás, esztergom-budapesti érsek, Jeney Zoltán, a Liszt Ferenc Zeneakadémia zeneszerzés tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára és Ruth Steiner, a Cantus Planus munkacsoport soros elnöke köszöntötte a megjelenteket — ld. Magyar Egyházzene V (1997/1998) 483skk. Az alábbiakban Ruth Steiner és Jeney Zoltán köszöntő szavait közöljük.

Ruth Steiner köszöntő szavai a Cantus Planus konferenciáján

Eminenciád, tisztelt vendégek, kedves kollégák és Cantus Planus-barátok!

A Cantus Planus kezdetei 1982-re mennek vissza, amikor a Nemzetközi Zenei Társaság egy találkozásán Helmut Hucke összegyűjtött néhány tudóst, hogy létrehozzanak egy munkacsoportot, mely a középkori egyszólamú zene kiadásának problémáival foglalkozik. Az új szervezet első találkozására 1984-ben Magyarországon került sor a „Középkori monódia és regionális hagyományok” témakörben.

Számomra a regionális hagyományok tanulmányozásának középpontba állítása a Cantus Planus munkájának legfontosabb eredménye. E munka kü-

lönböző formákat öltött, például az egyes kéziratokról, notáció-típusokról, illetve a kéziratok csoportosításának módjairól készültek tanulmányok. Talán ellentmondásnak tűnik, ha e munkacsoportra, melyben minden tag a saját szakterületén dolgozik, mint szervezetre gondolunk, ám nem az. Egy szimfonikus zenekarban mindenki egy adott területen szakember, amihez évek gyakorlása során szerzi meg jártasságát. A karmester, aki egy szimfonikus zenekar erőfeszítéseit egy irányba tereli, gyakran abszolút hatalmú kényúrként lép fel egyes előadók szerződtetése és elbocsátása során. A Cantus Planusnak nincs karmestere, David Hiley és Dobszay László sosem magasodtak fenyegetően fölénk, hogy megmondják mit csináljunk; ahelyett, hogy egységesíteni próbáltak volna erőfeszítéseinket, munkacsoportunk inkább elmélyülésre adott módot, a közös elmélyülés készségének kialakítását tűzve ki célul.

Ez a készség fokozatosan fejlődött ki találkozásaink folyamán, nagyrészt az előadásoknak köszönhetően, melyeket egymás tolmácsolásában hallgattunk (és amelyeket később publikált formában el is olvashattunk). Ám azoknak, akik részt vettek a konferenciákon, nagy előnyük volt azokkal szemben, akik csak később olvasták a tanulmányokat, mivel mi jelen lehettünk az azokat követő vitákon, és megismerhettük a kérdéseket is. Megtanultam, hogy gondosan figyeljek oda a felmerülő kérdésekre, mivel azok ötleteket nyújtottak, hogy hol található még további információkat a témában. Személyes stílustól függően néhányunk nyíltan felvetik kételyeiket, mások csupán óvatosan kérdeznek, s ahogy járunk a konferenciákra, és hallgatjuk egymást, egyre inkább megismerhetjük a többiek kifejezésmódját, és megértjük mondandójukat.

A Cantus Planus megalapítása óta eltelt idő a tudományos kutatás és hírközlés számára egy kiemelkedően fontos erőforrás fejlődését és alkalmazását hozta magával: a személyi számítógépet és felhasználását, majd az utóbbi években az Interneten való hírközlést. Emlékszem egy estére az 1984-es konferencián, amikor vacsora után végighallgattam egy kötetlen és felettébb informális beszélgetést arról, hogyan lehetne a zsolozsma forrásainak indexelését egy közös vállalkozással megvalósítani. Kevés szakértő volt ott, a számítógépek bevonásával azonban mindannyian egyetérttünk. Ám akkor még senki sem gondolta, hogy 14 év múlva a Cantus Planus levelezésének zöme drótpostán (e-mailen) bonyolódik majd, és hogy lehetséges lesz a számítógépes világhálón (az Interneten) a Corpus Antiphonarium Officiiben lévő összes antifóna szövegét megkeresni, vagy hogy lehetséges lesz letölteni pl. a Benevento 19 és 20 istentiszteleti énekeinek részletes elektronikus indexét.

Maga a számítógép sokunknak nélkülözhetetlen eszköze lett a levél- és cikkírásnál, ez vezetett más eszközök fejlődéséhez is, mint pl. a gregorián-kutatás adatbázisainak kialakulásához. A CAO-ECE, amely kiváló eszköz arra —egyéb használata mellett—, hogy kelet-európai eredetű egyházzenei források és azok töredékeinek származási helyét meghatározza, itt Magyarországon lett kifejlesztve. A CANTUS program, mely mind keretet, mind eszközt nyújt arra, hogy interneten keresztül terjesszük a zsolozsma egyéni forrásaiból származó grego-

rián énekek mutatóit, az Egyesült Államokban lett kifejlesztve, számos ország tudósainak hozzájárulásával. A Németországban kifejlesztett Cantus Planus honlapon a különböző liturgiai és egyéb értékes forrásokból származó regorián tételek teljes szövegű elektronikus változatait is megtalálhatjuk.

Ahhoz, hogy kifejlcsszünk egy számítógépes kutatási eszközt, először is kell készítenünk annak a tervét, majd ezt kell kiviteleznünk. A kivitelezés sok munkát igényel, rengeteg információt és adatot kell összegyűjtenünk. Ez azonban nem újdonság számunkra, hisz az egyházzene kutatása mindig is nagymértékű elkötelezettséget igényelt. Képzeld el, mennyi munkát kellett befektetni az Antiphonale monasticum megszerkesztésébe, a Solesmes legendás táblázatainak összegyűjtésébe, vagy Wagner „Einführung” című munkájának elkészítésébe. Amiben ezektől az adatbázis elkészítése különbözik, az az, hogy miután eldöntöttük a válogatás szempontjait, sok esetben egyetemi hallgatók is be tudják fejezni a munkát — természetesen alapos felkészítés után. Mindig is szükségünk volt olyan eszközre, mellyel bizonyos igazságokat nyilváníthatunk ki a zsolozsmáról, mint például, hogy ez és ez a gregorián Salzburg jegyeit viseli magán, míg amaz egy másik helyét, bizonyítékot találtak (vagy nem találtak) a tonus peregrinus használatára ilyen és ilyen források alapján, antifónának tűntek (vagy nem tűntek) fel különböző helyi repertoárok adaptációja folyamán, több különböző antifónában használtak (vagy nem használtak) egy bizonyos invitatórium-tónust. A múlt bizonytalan általánosításai helyett, melyeket senki nem mert megkérdőjelezni, most különböző források bizonyítékainak tükrében ellenőrizhetjük állításainkat.

Az említett és egyéb adatbázisok —mint a Thesaurus Musicarum Latinarum, a középkori zeneelméleti írások adatbázisa, vagy a RELICS, nyomtatott liturgikus források gyűjteménye— mind eszközként szolgálnak munkánkhoz. A tudósnak, aki ezen programok valamelyikét használni kívánja, először is egy olyan kutatási programot kell elkészítenie, mely kapcsolódik valamelyik adatbázishoz. Ha barátomnak ajándékba veszek egy zongorát és egy Beethoven-szonátakötetet, az még önmagában nem elegendő, hisz ezenkívül barátomnak szeretnie kell Beethoven muzsikáját, kottát kell tudnia olvasni, és zongorázni kell tudnia ahhoz, hogy örömmel fogadja ajándékomat. Hiába vannak kézműveseink, akik zongorát tudnak készíteni, akár nagyon magas színvonalon, ez még nem tartja életben az előadóművészetet. A gregorián adatbázisai csak akkor hasznosak, ha a szakemberek használják is őket.

A modern technológia nagyon lelkesíti azokat, akik csupán egy kissé is rálátnak, mire képes, de akkor válik csak igazán értékesé, ha érzékenyen és intelligens módon fel tudjuk használni őket fontos kérdések megválaszolásához. És hát mindannyian tudjuk, hogy a legfontosabb kérdések már régen felvetődtek. A nagyon specializálódott kutatás azt a veszélyt rejt magában, hogy ezeket a nagyszerű régi kérdéseket csupán egy szemszögből vizsgáljuk meg. Ha találunk olyan forrásokat, melyben használtak tonus peregrinust, és olyanokat is, melyben nem, akkor mire használjuk ezt az információt?

A gregorián-kutatás igen nagy terület. A gregorián írásos hagyományait tanulmányozhatjuk különböző kéziratok összehasonlításával, de a kéziratokat önmagukban is alaposan megvizsgálhatjuk: történetüket, csoportosításukat, jelöléseiket. Feltárhatjuk az egyházi hangnemek elméleti rendszerét, elgondolkodhatunk a középkori zenetudósok erőfeszítésein, mellyel meg akarták érteni, hogy milyen zenei rendszer —vagy rendszerek— a gregorián alapja.

Ám sajnos mindezen tevékenységek folyamán csak a könnyen látható bizonyítékokat és részleteket tanulmányozzuk, míg a legnagyobb rész mély homályba burkolódik és talán mindig is homály fedi majd: az óriási és erőteljes szájhagyomány, mely létrehozta és évszázadokig továbbadta a gregorián éneket. Milyen lehetett részt venni ebben a folyamatban? Milyen hatást gyakorolt a középkori énekes intellektusára és lelkiállapotára az az idő, melyet az gregorián megtanulásával és éneklésével töltött? Tudjuk, hogy a kolostorok voltak a kultúra megőrzésének és a tanulásnak a központjai a középkor folyamán. Vajon milyen módon segített a középkori intellektust formálni a liturgikus énekek előadására áldozott idő?

David Hiley, Dobszay László és számos kollégájuk fáradhatatlan erőfeszítései több eredményt produkáltak, mint egy sorozatnyi konferencia. Lehetővé tették számunkra, hogy mélyebben bepillanthassunk abba a területbe, melyen dolgozunk: komplexitásába, sokszínűségébe és végtelen érdekességébe. Most, kilencedik találkozóunk kezdetén adjuk át nekik meleg üdvözlőnk, köszönetünk jó munkájukért, és csatlakozzunk hozzájuk az együtt töltendő elkövetkező napokra!

Jeney Zoltán

Mit jelent a gregorián a ma zeneszerzője számára?

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Engedjék meg, hogy Dobszay László megtisztelő felkérésének eleget téve néhány szót szóljak arról, hogy mit jelent a „chant” a XX. századi zene, zeneszerzés — illetve személyesebben— egy XX. század végén működő zeneszerző számára.

Zeneszerzőként a személyesség már csak azért is indokolt, mert azok a nagy XX. századi elődök, akikre a chant vagy a chant-ból közvetlenül kialakult európai többszólamúság erős hatással volt —mint pl. Messiaen vagy Stravinsky— egyrészt maguk világosan kifejtették, hogy számukra ez a hagyomány mit jelentett, másrészt munkásságuk kutatása már a zenetudomány feladata, leginkább természetesen azoké a kutatóké, akiknek érdeklődési körébe a XX. századi zene mellett esetleg —horribile dictu— a gregorián is beletartozik, vagy fordítva.